

De stille krachten achter emigratie

De drijvende krachten achter emigratie worden vaak opgesomd in termen van werk en inkomen. Een studie naar de motieven en karakteristieken van Nederlandse emigranten over de periode 2005–2010 toont aan dat de psychologische eigenschappen van emigranten en hun onvrede over het publieke domein de belangrijkste achterliggende redenen zijn om te vertrekken uit Nederland.

De afgelopen jaren hebben aangetoond dat het voorspellen van migratieontwikkelingen geen sinecure is. Het beeld van Nederland als immigratieland kan plotseling omslaan naar dat van een emigratieland (Nicolaas, 2006). En, zoals de laatste twee jaar aantonen, de omslag naar netto immigratieland is ook zo weer gemaakt (figuur 1).

Niettemin blijft het niveau van emigratie hoog; de emigratiebeurs van 2011 werd zelfs door 11.000 mensen bezocht en dit bezoekersaantal was nog nooit zo hoog. De belangstelling voor Europa is groot: zeventig procent van de Nederlandse emigranten zoekt zijn heil binnen Europa, maar ook traditionele emigratielanden zoals de Verenigde Staten, Australië en Canada zijn met vijftien procent populair. Natuurlijk hebben veel technologische en maatschappelijke ontwikkelingen migratie veel gemakkelijker gemaakt dan voorheen. De kosten van migratie zijn lager geworden, communicatie met het thuisfront is vele malen goedkoper en de Nederlander is wat vakanties betreft ook bereisder dan vroeger. Engels is veel meer dan vroeger dé internationale taal geworden in Europa en daarbuiten, diploma's zijn internationaal makkelijker vergelijkbaar en herkenbaar, en ga zo maar door. Toch blijven de vraag wie Nederland verlaten en vooral de vraag waarom uiterst relevant. Waarom zou men vertrekken uit een land dat juist voor vele immigranten een toonbeeld van welvaart is?

Helaas is de economische literatuur over migratie een zwakke gids om de emigratie van Nederlanders te begrijpen. In de economische literatuur staat het individuele economische profijt voorop in het verklaren van omvang en structuur van migratiestromen (Borjas, 1994; Chiswick, 1999). Voor veel situaties is het economische rationaliteitsprincipe een redelijk uitgangspunt. De drijvende krachten achter emigratie in bijvoorbeeld Afrika vallen goed te verklaren vanuit de economische theorie (Van Dalen *et al.*, 2005): een hogere levensstandaard in termen van werk en inkomen vormt de droom van menig Afrikaner. Het verklaren van de emigratie in een hoogontwikkel

land als Nederland is echter een veel moeilijker opdracht omdat de mogelijkheden tot inkomensverbeteringen voor de gemiddelde werknemer niet voor het oprapen liggen. Daarnaast bieden bestaande analyses weinig aangrijpingspunten. Er wordt met veel ingenuïteit in econometrische migratiestudies een grote rol toegedicht aan niet-waargenomen individuele heterogeniteit of niet-waargenomen vaardigheden, maar het blijft altijd duister wat die heterogeniteit precies inhoudt.

Om grip te krijgen op selectie en beweegredenen van migranten onder de Nederlandse bevolking is in 2005 door het NIDI een emigratieonderzoek gestart (Van Dalen en Henkens, 2008). In 2005 is een groot aantal Nederlanders – met en zonder emigratieplannen – ondervraagd over hun leefsituatie en op welke terreinen zij dachten dat hun kwaliteit van leven zou verbeteren na emigratie. In januari 2011 is nagegaan wat er van emigratieplannen terecht was gekomen. Centraal staat de vraag: waarin verschilt de emigrant van de Nederlanders die zijn thuisgebleven?

Van emigratieplan naar actie

In 2005 bleek dat drie procent van de Nederlandse bevolking van plan was om in de nabije toekomst te emigreren. Deze intenties blijken een grote voorspellende waarde te hebben. Een op de drie Nederlanders die in 2005 emigratieplannen had is vijf jaar later ook daadwerkelijk geëmigreerd. Emigratie is geen beslissing die van de ene dag op de andere wordt genomen. Doorgaans gaan er jaren aan voorbereiding aan vooraf. Daardoor is emigratie een zaak die meer mensen bezighoudt dan de droge emigratiestatistiek weergeven.

Door intenties te spiegelen aan actie kunnen vier groepen Nederlanders onderscheiden worden: ten eerste de doeners: zij die wel plannen hadden en ook gegaan zijn; ten tweede de dromers: zij die plannen hadden maar (nog) niet gegaan zijn; ten derde de ongeplande emigranten: zij die geen

HARRY VAN DALEN

Hoogleraar aan de Universiteit van Tilburg en onderzoeker bij het NIDI

KÈNE HENKENS

Hoogleraar aan de Universiteit van Tilburg en onderzoeker bij het NIDI

HAN NICOLAAS

Onderzoeker bij het Centraal Bureau voor de Statistiek

Tabel 1

Emigratieplannen versus gedrag.

		Emigratie-intenties	
		Ja	Nee
Geëmigreerd	Ja	Doeners N = 62	Ongeplande emigranten N = 15
	Nee	Dromers N = 123	Thuisblijvers N = 1289

plannen hadden in 2005 en toch gegaan zijn; en ten vierde de thuisblijvers: Nederlanders die geen emigratieplannen hadden en ook niet gegaan zijn. Tabel 1 geeft aan hoe groot iedere groep is in het onderzoek dat de periode 2005–2010 omvat.

De eerste groep is uiteraard het meest interessant, omdat zij een vervolg geven aan de intenties. Maar zij zijn ook voor het beleid van belang omdat zij de zorg om een *brain drain* weergeven. Dit blijkt bij nadere bestudering ook het geval: 50 procent van de emigranten (doeners) is hoogopgeleid (hbo en wo). Ter vergelijking, van de thuisblijvers is 38 procent hoogopgeleid.

De andere groepen (dromers en ongeplande emigranten) zijn echter ook interessant. Dat de meeste potentiële emigranten na vijf jaar nog niet zijn geëmigreerd hoeft niet automatisch te betekenen dat emigratie volledig van de baan is. Reacties van mensen die nog niet zijn geëmigreerd doen vermoeden dat emigratie vaak een zaak is van de lange adem. Plannen kunnen voor kortere of langere tijd in de ijskast worden gezet of Nederland blijkt bij nader inzien toch niet zo'n slecht land. Dat emigranten niet over één nacht ijs gaan in hun besluit bewijst de tijd die mensen naar schatting nemen om over emigratie na te denken. De gemiddelde potentiële emigrant loopt ruim zes jaar rond met emigratieplannen.

Verklaring

Bij de bestudering van de vraag waarom mensen kiezen voor emigratie is gekeken naar het belang van verschillende groepen factoren; hierbij wordt duidelijk hoe groot het belang van een rijker emigratiemodel is. Tabel 2 (model 1) geeft de verklaring weer van de binaire beslissing om te emigreren. Allereerst zijn er traditionele individuele kenmerken meegenomen die men in een economisch model tegenkomt. Hierbij gaat het om demografische kenmerken als leeftijd en geslacht, en om kenmerken die betrekking hebben op het menselijk kapitaal, zoals opleiding en gezondheid. Zoals men ziet zijn vooral leeftijd en gezondheid van belang om de sprong naar het buitenland te wagen. Zelfstandigen zijn iets meer geneigd om te emigreren dan werknemers. Echter, het belang van opleiding valt niet te traceren als zelfstandige drijvende kracht.

Maar door een rijker model te hanteren (model 2) ontstaat meer grip op een verklaring van emigratie. De belangrijkste elementen in deze uitgebreidere verklaring schuilen in twee vernieuwingen in het onderzoeken van emigratie. Ten eerste is gekeken naar persoonlijkheidskenmerken zoals doorzettingsvermogen en een voorliefde voor avontuur. Borghans *et al.* (2008) hebben ook al eens uiteengezet hoe belangrijk het psychologisch profiel is voor uitkomsten in het economisch leven. Ten tweede is gekeken in hoeverre de gepercipieerde kwaliteit van het private en publieke domein van invloed is op emigra-

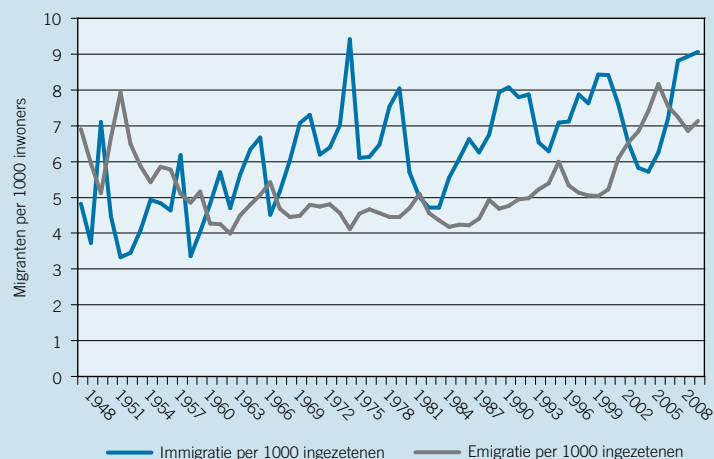
50 procent van de emigranten is hoogopgeleid

tiebeslissingen. Het private domein is standaard en omvat zaken als de waardering van huis, werk, inkomen en sociale contacten. Het publieke domein betreft zonder uitzondering publieke goederen en diensten waarbij het individu afhankelijk is van anderen in de samenleving en die alleen door solidariteit en betrokkenheid tot stand kunnen komen. In het onderzoek naar emigratie is het publieke domein geoperationaliseerd aan

de hand van de volgende factoren: de beoordeling van respondenten over ten eerste de Nederlandse welvaartsstaat en de instituties die deze welvaartsstaat in stand houden, ten tweede de kwaliteit van de publieke ruimte in Nederland,

Figuur 1

Immigratie- en emigratiestromen per 1000 ingezetenen tussen 1948 en 2010.

Bron: CBS Statline

Tabel 2

Verklaring kans op emigratie Nederlanders (op basis van logitanalyse met gewogen schattingsresultaten, n=1489)¹.

	Model 1	Model 2
Individuele karakteristieken		
Geslacht (man = 0, vrouw = 1)	-0,62**	-0,54*
Leeftijd	-0,05***	-0,05***
Aantal kinderen	-0,15	-0,05
Werkstatus (werknemer = 0)		
Geen werk	-0,21	-0,18
Zelfstandige	0,84*	0,79
Menselijk kapitaal		
Gezondheid	0,71***	0,81***
Onderwijsniveau (laag = 0)		
Middelbaar	-0,04	-0,22
Hoog	0,18	-0,06
Sociaal kapitaal		
Aantal netwerkcontacten buitenland	-	0,04
Persoonlijkheidskenmerken		
Doorzettingsvermogen	-	0,80***
Avonturier	-	0,40**
Evaluatie leefomstandigheden Nederland		
Privé	-	0,43*
Welvaartsstaat	-	0,24***
Maatschappelijke problemen	-	0,80***
Kwaliteit milieu	-	0,83***
Constante	-0,27	-12,00***
Pseudo R ²	0,11	0,23

*/**/** Significant op respectievelijk tien-, vijf-, en éénprocentniveau.

¹ Thuisblijvers als referentiecategorie.

zoals stilte, ruimte en natuur; en ten derde de sociale maatschappelijke problemen als criminaliteit, de multiculturele samenleving en milieuvuiling.

De resultaten van de uitgevoerde analyses in tabel 2 tonen allereerst aan dat met een rijker model de verklaaringsgraad verdubbelt. In dit model speelt de onvrede over zowel het private als het publieke domein een rol, alsook persoonlijkheidskenmerken van emigranten vis-à-vis thuisblijvers. Mensen met avonturiersbloed en doorzettingsvermogen hebben in hogere mate emigratie-intenties en zetten dit ook vaker om in daden dan mensen die deze karaktertrekken ontberen. In het publieke domein geldt dat hoe negatiever het oordeel over de staat van Nederland, hoe groter de kans op emigratie (figuur 2). Op bijna alle fronten zijn de emigranten negatiever over Nederland dan de thuisblijvers. De enige uitzondering vormt het inkomen dat men in Nederland verdient, daarover zijn thuisblijvers en emigranten even tevreden. De grootste verschillen tussen thuisblijvers en emigranten tekenen zich af op het terrein van de kwaliteit van de publieke ruimte: bevolkingsdichtheid en de beschikbaarheid van natuur en ruimte.

Dromen van een beter leven

Het is natuurlijk de vraag of, en in welke mate deze aspecten werkelijk in het bestemmingsland worden aangetroffen. Hoe het uiteindelijke oordeel luidt over de leefsituatie in het bestemmingsland is niet bekend omdat de emigranten alleen vóór hun emigratie zijn ondervraagd. Over de kwaliteit van de leefsituatie in het bestemmingsland bestaan echter hooggespannen verwachtingen (tabel 3). Vrijwel iedereen verwacht dat in het land van bestemming de kwaliteit van natuur, ruimte en stilte hoger zal zijn dan in Nederland.

Een dergelijke zonnige kijk is evenwel niet te vinden waar het gaat om de financiële baten van emigratie. Een substantieel deel van de emigranten verwachtte dat ze er financieel op achteruit zouden gaan. Ongeveer veertig procent van de emigranten verwachtte een pensioensysteem en sociale zekerheid van mindere kwaliteit in het bestemmingsland. Ook over de eigen inkomenssituatie was lang

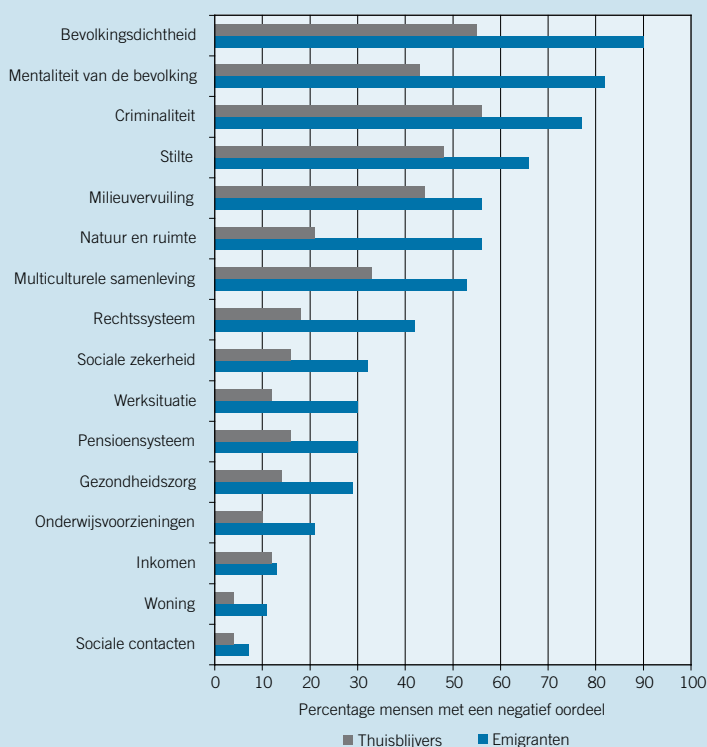
De kans dat de gemiddelde Nederlander een hoger inkomen kan verdienen over de grens is gering

niet iedereen optimistisch. Slechts 18 procent verwachtte een hoger en 33 procent een lager inkomen. Hiermee geven migranten aan dat men voor een betere kwaliteit van leven een inkomensoffer willen maken. En men geeft hiermee aan dat men enige realiteitszin heeft: de kans dat de gemiddelde Nederlander een hoger inkomen kan verdienen over de grens is gering (Van Dalen en Henkens, 2011). Alleen voor uitblinkers die werkzaam zijn in beroepen met een wereldwijde arbeidsmarkt, zoals bankiers, wetenschappers en artiesten ligt een beter inkomenslot voor de hand.

Tot slot, ook de dromers en de ongeplande emigranten zijn interessante groepen (tabel 1). Een belangrijke vraag blijft waarin dromers, die hun intenties (nog) niet in daden hebben omgezet, verschillen van degenen die wel zijn geëmigreerd. Aanvullende analyses tonen aan dat het belangrijkste verschil tussen deze twee typen schuilt in hun gezondheid: doeners zijn gemiddeld genomen gezonder dan de dromers. Ongeplande emigranten vinden worden vooral onder de grillige jeugd gevonden. Het veranderen van opvattingen over emigratie onder jongeren (20–35 jaar) is op zich niet zo verwonderlijk. Zij zitten immers in een fase van hun leven waarin ze er makkelijk een jaar tussenuit gaan als au pair, om te studeren of waarin ze voor een bedrijf naar het buitenland worden gestuurd.

Figuur 2

Beoordeling van de kwaliteit van het publieke en private domein van Nederland in procenten.

Toekomst emigratie

Uit de exit-gesprekken met de Nederlandse emigranten wordt duidelijk dat Nederlanders ontevreden zijn over de kwaliteit van het publieke domein. Natuur, stilte en ruimte zijn belangrijke elementen in het dagelijks leven; zo belangrijk dat voor veel mensen dit een belangrijke stimulus is om daadwerkelijk te emigreren. Als men de zoektocht van emigranten zou moeten samenvatten, dan komt dit toch vooral neer op een zoektocht naar het goede leven (Van Dalen en Henkens, 2007; 2008).

Een open vraag is hoe de emigratie zich in de toekomst zal ontwikkelen. Migratie is een van de meest wispelturige grootheden binnen de demografie. En de kunst is om de structurele tendensen in migratie te ontdekken. Een van die tendensen is de opkomst van lifestyle-migratie; een vorm van migratie die zich overigens niet uitsluitend beperkt tot Nederland, maar in veel westerse landen voorkomt (Benson en O'Reilly, 2009). En naar het zich laat aanzien, zal deze nieuwe vorm van migratie aan belang winnen. Tijdelijke effecten kunnen door de huidige crisis echter het zicht op die structurele tendens vertroebelen. Sinds 2005 heeft het NIDI herhaaldelijk de emigratie-intenties gemeten en dit percentage blijkt nagenoeg constant: ongeveer drie procent van de Nederlandse bevolking koestert emigratieplannen. Dat de emigratie sinds 2005–2006 is afgenomen

kan tal van oorzaken hebben. Allereerst kan geld een zeer basale reden zijn om voorlopig niet te vertrekken. Nederlanders mogen dan vertrekken omdat zij de kwaliteit van het publieke domein van groot belang achten, maar om te migreren en elders een nieuw leven op te bouwen moet men een buffer hebben om de eerste jaren te kunnen overbruggen en om aldaar een inkomen te kunnen genereren. Door de crisis kunnen mooie plannen in het water vallen omdat bijvoorbeeld het eigen huis in Nederland onverkoopbaar blijkt, de overwaarde gedaald is of de aandelenportefeuille weinig meer waard is. Daarnaast wordt het gedroomde bestaan als makelaar in Spanje of het bestieren van een *bed and breakfast* in Italië een hachelijke zaak wanneer de huizenmarkt instort of de toeristenstroom stopt. Verder kan de perceptie van cruciale elementen in het publieke domein veranderen.

Conclusie

Emigratie is een sterk selectief proces. Het zijn niet gemiddelde burgers die vertrekken, maar vaak mensen met een hogere opleiding, het zijn vooral mensen met een meer dan gemiddeld doorzettingsvermogen en smaak voor avontuur of risico; de onvrede over overheid en het publieke domein is ook vaak groter dan bij de thuisblijvers. Voor politici is het vertrek van hoogopgeleiden een zaak van grote treurnis. Emigratie is echter een private aangelegenheid en de treurnis zou juist moeten slaan op de reden waarom men Nederland verlaat.

De emigratie van vandaag is eerder een signaal naar overheid en samenleving dat er iets mis is met de ordening van het publieke domein en de wijze waarop de overheid de burgers behandelt. Het is niet zozeer vanuit materiële motieven dat mensen hun land verlaten, maar juist de immateriële kant van het leven in Nederland waar het misgaat en waarvan men denkt dat dit elders wel te vinden is. Het creëren van rust, ruimte en natuur in een van de dichtst bevolkte landen van de wereld is geen eenvoudige taak, maar als mensen de stap nemen om over de grens een nieuw leven te beginnen dan is dit een signaal dat men serieus moet nemen, omdat de achterblijvers vaak geen keus hebben om te vertrekken en de onvrede zich alleen maar kan accumuleren. Kortom, emigratie is vooral een zorg omdat het de spiegel van Hollands ongenoegen is.

Tabel 3

	(Veel) beter	Hetzelfde	(Veel) slechter
Natuur en ruimte	97	3	0
Stilte	89	9	2
Bevolkingsdichtheid	89	8	3
Mentaliteit van de bevolking	85	12	3
Veiligheid	66	32	2
Woning	65	28	7
Milieuvervuiling	65	28	7
Multiculturele samenleving	62	35	3
Criminaliteit	60	32	8
Werk situatie	57	37	6
Rechtssysteem	38	48	14
Vrije tijd	37	40	23
Onderwijsvoorzieningen	33	55	12
Gezondheidszorg	32	54	14
Inkomen	18	49	33
Sociale zekerheid	12	48	40
Sociale contacten	8	27	65
Pensioensysteem	8	55	37

LITERATUUR

- Benson, M. en K. O'Reilly (2009) Migration and the search for the better way of life: a critical exploration of lifestyle migration. *Sociological Review*, 57(4), 608–625.
- Borjas, G.J. (1994) The economics of immigration. *Journal of Economic Literature*, 32(4), 1667–1717.
- Borghans, L., A.L. Duckworth, J.J. Heckman en B. ter Weel (2008) The economics and psychology of personality traits. *Journal of Human Resources*, 43(4), 972–1059.
- Chiswick, B.R. (1999) Are immigrants favorably self-selected? *American Economic Review*, 89(2), 181–185.
- Dalen, H.P. van, G. Groenewold en J.J. Schoorl (2005) Out of Africa: what drives the pressure to emigrate? *Journal of Population Economics*, 18(4), 741–778.
- Dalen, H.P. van, en K. Henkens (2007) Longing for the good life: understanding emigration from a high-income country. *Population and Development Review*, 33(1), 37–65.
- Dalen, H.P. van en K. Henkens (2008) *Weg uit Nederland – emigratie aan het begin van de 21e eeuw*. Amsterdam: KNAW Press.
- Dalen, H.P. van en K. Henkens (2011) Explaining low international labour mobility: the role of networks, personality and perceived labour market opportunities. *Population, Space and Place*, te verschijnen.
- Nicolaas, H. (2006) Nederland: van immigratie- naar emigratieland. *Bevolkingstrends*, 2006(2), 33–44.